

pedagogikk

Maria Øksnes

Utdanningsforbundet, Oslo, 2025

VI ER SVÆRT BEKYMRET OVER AT 6-ÅRINGEN DERES
IKKE TAKLER Å SITTE MUSESTILLE PÅ DEN STOLEN I
5 TIMER DAGLIG Å LÆRE TING HAN IKKE ER INTERESSERT I.

Overveldende overgang for barn?

«overgangen fra barnehagens
nysgjerrigdrevne,
undersøkende aktiviteter til
skolens mer regulerte og
stillesittende læring kan bli
overveldende»

(Lillejord mfl., 2015, s. 3).

Fra lekested til lekseland

I Schanke & Øksnes (2022, 368-9):

På skolen må det bli mer lek! Det må bli mer lek. Det må! Faktisk [...] Fordi det er så rart å komme fra barnehagen, et kjempefint lekested og så komme til et kjedelig lekseland. Bare lekser (Gina, 1. trinn)

På barnehagen var det ingenting sånn at de voksne bestemte: «Nå har vi en aktivitet, alle må være med på den aktiviteten.» Det var ikke sånn heller: «Her, dette papiret må du gjøre ferdig, det er noen oppgaver der du må gjøre ferdig.» Det er liksom ikke sånn de kommer i barnehagen. Der lekte vi mer både inne og ute (Ida, 1. trinn).

The Decline of Play and the Rise of Psychopathology

Somehow, as a society, we have come to the conclusion that to protect children from danger and **to educate them, we must deprive them of the very activity that makes them happiest** and place them for ever more hours in settings where they are more or less continually directed and evaluated by adults, settings almost designed to produce anxiety and depression. **If we wish children to be happy** and to grow up to become socially and emotionally fulfilled **and competent adults, we must provide them, once again, with opportunities to spend many hours per day playing freely with friends** (Gray, 2011, p. 458).

Skolens transformative logikk?

Tross gode intensjoner er det en risiko for at nasjonale reguleringer fører til en pedagogikk som vektlegger voksenstyrte og målstyrte aktiviteter (Ahrenkiel & Kampmann, 2021).

Mangel på kunnskap og usikkerhet og om barns egeninitierte lek og aktiviteter gjør at man ikke tør la barn holde på uten voksnes styring (Øksnes mfl., 2024).

Skole har en tendens til å gjøre alt til skole (Øksnes & Sundsdal, 2020).

Demokrati i utdanningen?

(Dewey, Mitt pedagogiske credo, 1897):

- Til forståelsen av skolen som en form for samfunnsliv hører ideen om at **utdanning er en livsprosess** og «ikke en forberedelse til framtidig liv».
- Livet i skolen har en form som er «**verdt å leve for sin egen skyld**». Det livet barnet lever hjemme, i nabolaget og på lekeplassen, er «virkelig og vitalt» for barnet.
- Pedagogisk praksis basert på *førstehåndserfaring og problemløsning* er mest egnet for frigjøring av intellektet

En pedagogisk vending?

Fra: «Hva lærte du på skolen i dag?»

Til: «Stilte du noen gode spørsmål på skolen i dag?»

Hva skal jeg si? Vi bygde mer, vi lagde ting, vi liksom lekte mer. Vi lagde ting og så lekte vi med det. Vi bygde med planker og sånn. [...] og metall lekte vi faktisk også med og lagde slike romskip. Så det jeg kan si er at vi lekte mer. Faktisk. Fordi **på skolen, vi har bare ett stort friminutt** (Lydia, 1. trinn, i Schanke & Øksnes, 2022, s. 371).

«(...) men det er ikke det ungene definerer som lek?»

«**For dem er jo det lek.** For oss så er det litt sånn ...», «kaos» bryter SFO-pedagogen inn. «Kaos», ler læreren. «Så de er jo i en lek, men samtidig så blir det ganske ... i mitt hode så lar det seg ikke gjøre ...».

Barnehagelæreren peker på innsikten om at ikke alt barn holder på med, regnes som lek (King, 1987). Hun lurte videre på **om man definerer lek på en annen måte i skolen:**

(...) at når man maler på skolen, så leker man, på en måte: at hvis man sier at når vi holder på med maling eller tegning, da har vi en time med frilek, nå kan dere male eller tegne eller klippe eller lime, men **det er ikke det ungene definerer som lek?** Jeg bare stiller spørsmålet.

(Olsson & Øksnes, 2023, s. 166)

Bedre skolestart?

Den nye læreplanen gir oss mer rom til å tenke tverrfaglighet. (...) De fjerner jo noen mål og gir oss **mer rom og frihet, så man må på en måte lære seg å jobbe litt på den måten igjen, da. Tørre å ta seg tid.** Og tenke at vi vet at det kommer en kartleggingsprøve til våren, som ligger og ulmer oppi der. Men tør vi faktisk å sette ... fire timer lek på ukeplanen?

(Bedre skolestart for alle – et innovasjonsprosjekt i Trondheim kommune)

Tro på leken,...

Ungene har kjempegodt av å leke. Det tror jeg er viktig for at vi skal ha unger som er motivert for å gå i skolen og klarer å være sammen og samarbeide der. **Når det blir for skolsk, er det mange som mister gnisten, virker det som.** Vi har så mye å vinne på det med leken i forhold til **å bli kjent med hverandre, bli trygge, få til samarbeid** (Lærer, 1. trinn).

(Øksnes mfl. 2023, s. 222)

men....

Hvis du fjerner litt av **læringspresset**, skaper det rom for (...) lek, (...) Jeg ser absolutt fordelene og har stor **tro på at lek er viktig. Men vi må våge.** Tidligere har jeg presset hardt på bokstaver. Vi startet med veiledet lesing, denne typen systematisk lesetrening tidligere enn vi har gjort i år, og vi skrev mye mer. (...) Men å faktisk tørre å tenke at ja, **vi gjør dette av en grunn, jeg håper vi ser konsekvensene av det etter hvert.** Vi må tørre å tenke at hvis de ikke lærer å knekke lesekode før jul, vil de forhåpentligvis kunne gjøre det i løpet av det neste halvåret eller litt lenger. **I det minste får de noen uvurderlige egenskaper som først og fremst vil føre til trivsel, slik at de er mottakelige for læring.**

(Øksnes mfl., 2024)

Selvutdanning

Den pedagogiske ideen om selvvirksomhet (jf. Fröbel, 2005; Mollenhauer, 1996; Klafki, 2001) og evolusjonspsykologiske forestillinger om at det finnes noen grunnleggende «selvutdannende» drivkrefter hos barn (Gray, 2020).

Fire ulike drivkrefter som grunnlag:

- nysgjerrighet
- lekenhet
- sosiabilitet
- planmessighet

Barneinitierte prosjekt som uttrykk for nysgjerrighet?

Det var en varm dag i juni. Himmelen var blå uten en sky, og solen stekte. Barna har nettopp spist lunsj og har søkt inn i skyggen i en provisorisk koronagarderober innendørs med vasker og en del ulike materialer i hyller og skap. Noen gutter sitter på gulvet med planker og spiker, hammer og skrujern. De bygger noe, og det lager mye bråk. Det hamres og skrus. Ulike skruer, spiker og verktøy prøves ut. Noen andre gutter leker eller holder på med magneter. Endre og Magnus tar dråpedryppere i plast og fyller med vann fra vasken. Filip tar et målebånd og legger på en planke: «Se, den er 70.»

Måkejagemaskinen: et eksempel på problemløsning?

Barnegruppen var samlet for å spise formiddagsmat ute, og da oppsto en situasjon mange kjenner igjen – en flokk med måker ble påtrengende og fløy tett på barna for å få tak i maten deres. Påtrengende måker kan være skremmende, og et av barna (Emma) ble redd og begynte å gråte. Da lunsjen var ferdig, og måkene hadde fløyet sin vei for denne gang, ble det klart at denne problemsituasjonen og erfaringen av den hadde satt i gang noe hos et av barna (Martin). Martin gikk til verkstedskjulet og fant frem planker, skruer og verktøy. Han hamret, skrudde og kappet. Han skulle lage en maskin som kunne jage innpåslitne måker neste gang de prøvde å stjele maten deres. Det er ikke lett å lage en slik maskin, og det tar lang tid. Martin prøvde og feilet, skadet seg og måtte ta seg noen pauser, men han holdt på til han var fornøyd med produktet. Maskinen han hadde bygd, ble etter hvert klar til å beskytte maten og bidra til at vennen hans ikke ble redd neste gang måkene kom.

PERSPEKTIVER PÅ LÆRING

Målstyring

Bygger på en forestilling om at læring kan planlegges og styres

Læringsutbyttelogikken:
en målsetting om faglig læring,
kompetanseutvikling.

Essensiell kunnskap
– kjernelementer av kunnskap og ferdigheter

Lek er motsetning til læring og bortkastet tid

Instruksjonspedagogikk

Aldersuavhengige læringsprinsipper
– jo tidligere, desto bedre

Ekspressive læringsutbytter

Ingen forhåndsbestemte garantier

Ekspressive utbytter er konsekvensen av undervisnings- og læringsaktiviteter som er «intensjonelt planlagt for å bidra med fruktbart område for personlig formål og erfaring» (Eisner, 1979, s. 103).

Bygger på at barn er spontant nysgjerrige, aktivt lærende og meningssøkende

Lek som læringsarena/væremåte

Barneperspektiv og barn i sentrum

Veiledning basert på barns initiativ og interesser

Tid til lek

Self-education through play and exploration requires enormous amounts of unscheduled time – time to do whatever one wants to do, without pressure, judgment, or intrusion from authority figures. That time is needed to make friends, play with ideas and materials, experience and develop passionate interests (Gray, 2020, s. 17).

Pedagogisk miljø for lekende utforsking

- Trygt miljø
- Frihet til å følge egen interesser
- Fri utvikling av ideer
- Tilgang til varierte redskaper og materialer
- Samhandle med barn i alle aldre
- Mulighet til å observere hva voksne gjør
- Tilgang til kunnskapsrike og omsorgsfulle voksne

Litteratur – et utvalg

Gray, P. (2011). The decline of play and the rise of psychopathology in children and adolescents. *American Journal of Play*, 3(4), 443–463. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ985541.pdf>

Gray, P., Lancy, D.F. & Bjorklund, D.F. (2023). Decline in Independent Activity as a cause of Decline in Children's mental Well-being: summary og the Evidence. *The Journal of Pediatrics* 260, [https://www.jpeds.com/article/S0022-3476\(23\)00111-7/fulltext](https://www.jpeds.com/article/S0022-3476(23)00111-7/fulltext)

Sirevåg, L.C.H. (2024). Lek med håndbrekket på. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 10(5). <https://doi.org/10.23865/ntpk.v10.5995>

Sundsøl, E. & Øksnes, M. (2022). Skolen – et sted å leke? I E. Schaanning og W. Aagre (Red.), *Skolens mening* (s. 167–182). Universitetsforlaget.

Øksnes, M. mfl. (2024). Teachers` ethic of play care. I Knudsen et al. (eds.) *Teacher Ethics and Teaching Quality in Scandinavia*. Routledge.

Øksnes, M. & Schanke, T. (2023). *Barndom i barnehage: Eldst*. Cappelen Damm Akademisk

Øksnes, M. & Sundsøl, E. (2020). *Barns lek i skolen*. Fagbokforlaget.